

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ СТРАТЕГІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Досліджено основні характеристики енергетичної сфери економіки України, її параметри й особливості функціонування, враховуючи сучасні світові та вітчизняні умови господарювання.

Ключові слова: енергетика, енергетична незалежність, енергетична політика, енергоємність ВВП.

Постановка проблеми. Енергетична сфера національного господарського комплексу відіграє надзвичайно важливу роль для економічного зростання та підтримання соціальної стабільності в суспільстві, адже витрати домогосподарств на енергоносії займають значну частку в загальній їх структурі. А на мікроекономічному рівні суб'єкти господарювання сильно залежать від рівня цін на електроенергію та паливо, а для певних галузей економіки вони є і сировиною для переробки (природний газ для хімічної промисловості, нафта для нафтопереробної тощо). Саме тому вивчення особливостей енергетичної галузі країни є вихідною точкою для розробки ефективних заходів зменшення рівня енергетичної залежності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі значна увага приділяється розгляду проблем енергетичного комплексу України та вивченню його ключових параметрів в умовах сьогодення. Зокрема, можемо виділити праці авторів В. Трегобчук, О. Веклич, Л. Середу, В. Саприкіна та інших, які вивчають, розробляють, удосконалюють та науково обґрунтовують методи підвищення рівня енергетичної незалежності України.

Виділення не розв'язаних раніше частин проблеми. Досліджувана проблема характеризується значною динамічністю, а тому висновки та узагальнення зроблені сьогодні через порівняно не тривалий період можуть втратити свою актуальність та здаватися навіть безглуздими. До прикладу, на даному етапі ми не можемо точно визначити як вплине на енергетичний комплекс України початок розробки сланцевого газу на території ділянки Олеська. Саме тому вивчення та дослідження енергетичного комплексу України потребують постійної уваги та не повинно припинятися. Також у рамках даної теми потребує додаткового вивчення проблема відповідності та спроможності вітчизняної енергетики відповідати на сучасні стратегічні виклики та гнучко реагувати на зміну кон'юнктури світових ринків енергоносіїв. Саме на ці питання ми спробуємо дати відповідь у нашому дослідженні.

Постановка завдання. Метою проведення даного дослідження є всебічне вивчення енергетичного комплексу України, визначення його основних параметрів та особливостей функціонування в умовах глобальних викликів. А на основі результатів дослідження зробити висновки стосовно його поточного стану й

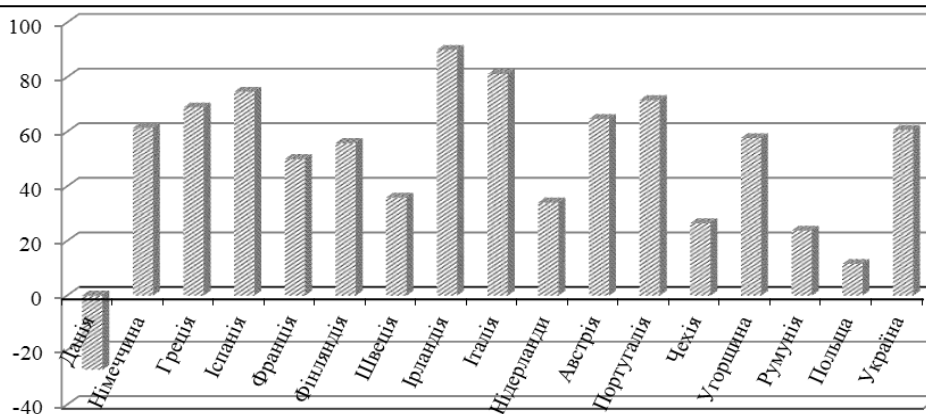
обґрунтувати перспективи подальших наукових пошуків в даному напрямку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для політичної й економічної незалежності, особливо враховуючи умови глобалізації, енергетична сфера займає стратегічну ланку в системі господарського механізму держави. Енергетична безпека безпосередньо залежить від джерел постачання, балансу та структури експорту та імпорту енергетичних ресурсів, структури споживання, політичної і внутрішньої стабільності в державі.

Станом на сьогодні можемо стверджувати, що Україна – енерго дефіцитна країна, оскільки за рахунок власних джерел паливно-енергетичних ресурсів покриває свої потреби лише на 47-49%. Енергетична залежність України від поставок органічного палива, з урахуванням первинної ядерної енергії, у 2011 р. становила близько 60 %, країн ЄС – 50% [10, с. 210]. Рівень енергетичної залежності держав світу та України від зовнішніх джерел зображено на діаграмі (рис. 1).

Обсяги споживання нафти і газу в Україні зменшувалися починаючи з 1990-х років, що зумовлене значним спадом в економіці. З 2000 року спостерігалася тенденція до збільшення обсягів енергоспоживання в економіці, зумовлена незначним економічним зростанням та активізацією економіки. А от починаючи з 2009 року відбувається суттєве зменшення енергоспоживання, яке викликане не підвищенням ефективності заходів, спрямованих на енергозбереження, а скороченням виробництва, зумовлене кризовими явищами. В основному суттєвим зменшенням (в 1,5–2 рази) споживання газу на виробничі потреби. Негативним аспектом також є те, що скорочення обсягу споживання енергетичних ресурсів супроводжується зростанням імпорту енергоносіїв.

У 2011 році Україна імпортувала 44 млрд. 801 млн. 404,2 тис. куб. м. газу, що на 22,43% більше обсягу 2010 року. Економіка України є надзвичайно залежною від постачання енергоресурсів із зовнішніх джерел. В структурі імпорту частка енергетичних ресурсів (насамперед, природного газу) перевищує 30% [7]. Україна імпортує 75% необхідного обсягу природного газу та 85% нафти і нафтопродуктів. Світовий досвід показує, що при імпорті понад 30% енергоресурсів втрачається незалежність у здійсненні економічної та енергетичної політики держави [2, с. 78].

Джерело: складено автором на основі опрацювання [6]

Рис. 1. Енергетична залежність України та країн світу

Переважаюча частина імпортованих енергоносіїв надходить з Російської Федерації, що залежно від політичної й економічної кон'юнктури та може істотно впливати на ціни та порядок розрахунків [3]. На сьогоднішній день у поставках нафти на нафтопереробні заводи 85 – 90% припадає на імпорт російської та казахстанської нафти, яка надходить у суміші як сорт URALS за існуючою системою нафтопроводів через територію Росії. Інші сорти нафти (казахстанська й азербайджанська) на НПЗ України не надходять з огляду на порівняно високу ціну. Україна також займає одне з перших місць у світі за обсягами

імпорту природного газу (понад 56 млрд. куб. м.), який в основному здійснюється з території Російської Федерації. Усе це разом узятє створює загрозу енергетичній і національній безпеці України.

Україна станом на сьогодні посідає 19 місце в світі з видобутку нафти при щорічному її видобуванні 3 – 4 млн. тонн. За рахунок власного видобутку покривається лише 10-12% потреб у нафті та 20-25% – у природному газі [5]. Потреби ж країни в нафті становлять 35-40 млн. тонн на рік [4, с. 6]. Наочно дану закономірність відображено в таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Потенціал традиційних енергетичних ресурсів в Україні (млн. т. у.п.)

Вид ресурсу	Ресурси	Запаси	Видобуток (від ресурсів) 1945-2010 рр.	Видобуток у 2011 р.
Газ природний	7254	820	53%	20,6
Нафта	1163	82	64%	2,4

Ситуація з імпортом нафти, яка склалася на сьогодні в Україні, не тільки не відповідає принципам економічної доцільності, але й створює загрозу для економічної безпеки держави. Обмеженість ресурсів нафти впливає відповідно і на обсяги транспортного палива. Так, потреби автотранспорту в Україні складають в рік до 12 млн. т бензину і до 15 млн. т дизельного пального. Статистика свідчить, що на комплекс польових робіт Україна щороку витрачає 1,3-1,5 млн. тонн дизельного пального. Для виробництва такої кількості дизельного палива необхідно переробити близько 4,5 млн. тонн нафти, переважна більшість якої імпортується. Отже, в галузі виробництва та споживання сумішевого автомобільного палива проблема ресурсозбереження та пошуку альтернативних джерел сировини (наприклад рапсовий біодизель) буде визначальною на рівні з розв'язанням проблем впливу на навколишнє середовище.

Істотним чинником, що загрожує енергетичній безпеці України, є не тільки обмеженість власних енергетичних ресурсів, але і складні умови їх видобутку. Видобуток з родовищ, які на даний час уже введено в розробку, постійно ускладнюється через низку чинників (виснаження запасів, обводнення енергетичної продукції, в'язкість, колекторські характеристики порід тощо). Переважаюча частина родовищ нафти мають початкові видобувні запаси менше 1 млн. тонн і

лише 6 родовищ (Бугруватівське, Глинсько-Розбишівське, Бориславське, Гнідинцівське, Долинське, Леляківське) мали початкові запаси понад 20 млн. тонн. Саме ці 6 родовищ і забезпечують близько 22% від загального видобутку нафти.

Більше 75% газових родовищах мають початкові видобувні запаси менше 10 млрд. м³. Лише 4 вітчизняних родовища мали початкові видобувні запаси газу більше 100 млрд. м³ (Яблунівське, Єфремівське, Західно-Хрестищенське, Шебелинське). Важливо, що ці 4 родовища забезпечують більше 25% поточного видобутку природного газу і сьогодні. А розробка важкодобувних родовищ потребує застосування специфічних технологій та обладнання, що вимагає значних обсягів інвестицій.

Крім того, третина українських ресурсів газу та п'ята частина нафти з конденсатом знаходяться в межах акваторій Чорного й Азовського морів, що потребує додаткових заходів для їх освоєння та видобутку. Можна стверджувати, що для суттєвого збільшення власного видобутку паливно-енергетичних ресурсів потрібні значні кошти. Так, згідно з Національною енергетичною програмою, для нарощування видобутку вугілля до 130 млн. т потрібно близько 20 млрд. дол. США, а нафти до 7,3 млн. т та газу до 35,2 млрд. м. куб. – потрібно близько 11 млрд. дол. США [9].

Станом на сьогодні основними джерелами електроенергії в Україні є теплові електростанції – 57,9%, атомні електростанції – 26,2%, гідроелектростанції – 9,7%, інші джерела – 6,2%. Серед електростанцій найпотужніші Вуглегірська (3600 МВт), Запорізька (3600 МВт), Криворізька (2820 МВт), Бурштинська, Зміївська, Ладижинська, Трипільська. Найбільші атомні електростанції: Запорізька, Південноукраїнська, Рівненська, Хмельницька [8]. Проте усі електростанції в Україні характеризуються високим рівнем зношеності об'єктів основного капіталу, вимагають переоснащення та модернізації.

Також Україна має потужну нафтотранспортну й електричну мережі, які поєднані з мережами Європейського союзу та СНД, що дає змогу брати активну участь у формуванні спільної енергетичної політики. Україна має також розвинену газову інфраструктуру, що складається з 36,6 тис. км газопроводів, 783 компресорних станцій, 13 підземних сховищ місткістю більше 32,0 млрд. куб. м. Місткість українських підземних сховищ на 10% більше, ніж Німеччини, на 13% ніж Франції. Потужності існуючих газосховищ дають можливість створювати стратегічні запаси природного газу та використовувати його у надзвичайних ситуаціях [1, с. 12].

Основною загрозою енергетичній сфері є висока енергомісткість економіки України. Узагальнюючим показником ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, що характеризує енергомісткість валового внутрішнього продукту, є питомі витрати первинної енергії на одиницю ВВП. За цим показником Україна майже у 3 рази перевищує середньосвітовий рівень енергоємності одиниці ВВП. В Україні на отримання 1 долара США ВВП

витрачається 0,89 кг умовного палива. Для порівняння: в Росії цей показник становить 0,84 кг, Туреччині – 0,26, Білорусі – 0,50, Польщі та Китаї – 0,34.

Пріоритетними джерелами енергії на найближчі 20 років країни ЄС визначили відновлювальні джерела енергії. Ресурси відновлювальних джерел енергії, на відміну від традиційних, розміщені рівномірно. Їх можна отримувати децентралізовано, що зменшує концентрацію економічних ресурсів та капіталу і збільшує економічну свободу держав. Використання солярної ресурсної бази означає також існування регіональних ресурсних ринків поряд із збереженням глобальних технологічних ринків. В ресурсному секторі цей підхід веде до вирівнювання шансів для всіх народних господарств - як у плані регіонального видобування ресурсів, так і по відношенню до регіоналізації економічних кругообігів. Окрім того, первинні економічні форми сільського та лісового господарства набувають цілком нового значення в якості ресурсних основ для промислового виробництва.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведеного дослідження можемо зробити висновок про вкрай скрутне становище вітчизняного енергетичного комплексу, який потребує реформування та модернізації технічної його складової, що вимагає і тотальної перебудови усієї системи народного господарства. Перспективою подальших наукових пошуків є розробка методів підвищення рівня енергетичної незалежності вітчизняної економіки на основі всебічного вивчення поточних її параметрів з врахуванням тенденцій розвитку світових ринків енергоносіїв.

Список літератури

1. Від безпеки національної енергетичної компанії до енергетичної безпеки держави. – К., НІПМБ. – 2004. – С. 31
2. Кириченко О. Деякі аспекти входження України у світову господарську систему // Економіка України. – 1997. – № 7. – С. 75–81.
3. Коношук Я. Енергетичні відносини України та Росії в контексті СЕП / Я. Коношук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.ea-ua.info/main.php?parts_id=5.
4. Левченко Г. Вертикальна інтеграція в нафтовій галузі України / Г. Левченко // Економіст. – № 5. – 2005. – С. 5-7.
5. Саприкін В. Енергетика України: економічний, політичний та стратегічний вимір / В. Саприкін // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ucerps.org.ua/show/Volodymyr_SAPRYKIN.
6. Серета Л. Проблеми енергетичної безпеки України у контексті трансформації європейського енергетичного ринку / Серета Л.О. // Економічний простір. – № 24. – 2009. – С. 205-214.
7. Украинский экспорт превышает российский импорт в 5 раз // Сайт МЕРТ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.gian.ru>.
8. Чекаленко Л. ЄС–Україна: енергетична залежність / Л. Чекаленко // Віче. – 2009. – № 18. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info>.
9. Шевцов А. І. Енергетична Незалежність. Шляхи та ціна забезпечення / А. І. Шевцов, М. Г. Земляний // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/energy>.
10. Key Figures. Market Observatory for Energy // European Commission: Directorate General for Energy, 2011. – June, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/energy/observatory/eu_27_info/doc/key_figures.pdf.

Анотація

Василий Олексюк

ИССЛЕДОВАНИЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ВЫЗОВОВ

Исследовано основные характеристики энергетической сферы экономики Украины, её параметры и специфику функционирования, включая современные условия хозяйствования.

Ключевые слова: энергетика, энергетическая независимость, энергетическая политика, энергоёмкость ВВП.

Summary

Vasil Oleksyuk

RESEARCH OF ENERGETIC COMPLEX OF UKRAINE IN CONTEXT OF GLOBAL STRATEGIC CHALLENGES

The main parameters of Ukrainian energetic branch of economy, its options and operating conditions under modern world and domestic economic conditions are considered.

Key words: energetic, energetic independence, energy policy, energy volume of GNP.